

Actie in het Drentse Erica

Tot voor kort – en misschien ook nu nog – was er weinig belangstelling voor de stedenbouwkundige en cultuurhistorische aspecten van veenkoloniale dorpen in Zuidoost-Drenthe. Het gevolg daarvan is dat veel kenmerkende eigenschappen van die dorpen verloren zijn gegaan. De Provinciale Commissie van de Bond Heemschut in Drenthe heeft zich de afgelopen jaren dan ook ingezet voor de bescherming van die karakteristieken. In een van de vorige nummers is al bericht over een actie tegen verdere demping van het kanaal in Klazienaveen. In dit artikel wordt verslag gedaan van een succesvolle actie tot behoud van een bijzondere woning in Erica.

In de tweede helft van de 19de eeuw en de eerste helft van de 20ste is in Zuidoost-Drenthe een aantal veenkoloniale nederzettingen ontstaan, die uitgegroeid zijn tot volwaardige dorpen met elk hun eigen karakter.

Een gemeenschappelijk element in de opzet van deze dorpen is de lineaire structuur die door de kanalen, waarlangs ze gegroeid zijn, bepaald werd.

In de meeste gevallen ontwikkelde het voornaamste economische verkeer zich ook langs die kanalen, wat tot gevolg heeft gehad dat zich daar in de laatste decennia de grootste veranderingen hebben voorgedaan in de verschijningsvorm van de dorpen.

In het ene dorp betekende dat een concentratie van winkels langs het kanaal, met luifelplannen in de jaren '70 en veel nieuwbouw van appartementen in de jaren '90, in het andere dorp leidden de ontwikkelingen zelfs tot het dempen van de vaart, waarmee in wezen de onderliggende structuur en oorzaak van de stedenbouwkundige opzet onzichtbaar werd gemaakt. Een wezenloze stedenbouwkundige structuur

waarin de onderlinge verhoudingen en maten niet meer lijken te kloppen, was het resultaat. Niet voor niets duiken regelmatig berichten op over het weer open maken van de gedempte kanalen.

Erica

Temidden van deze veenkoloniale dorpen valt Erica op als een dorp, dat van de hiervoor genoemde ontwikkelingen niet of nauwelijks te lijden heeft gehad. De oorzaak hiervan is waarschijnlijk gelegen in het feit dat het economisch zwaartepunt zich van de bebouwing langs het kanaal verplaatst heeft naar de Havenstraat, onderdeel van een belangrijke verkeersader dwars op het kanaal, die Erica met Schoonebeek en Emmen verbindt.

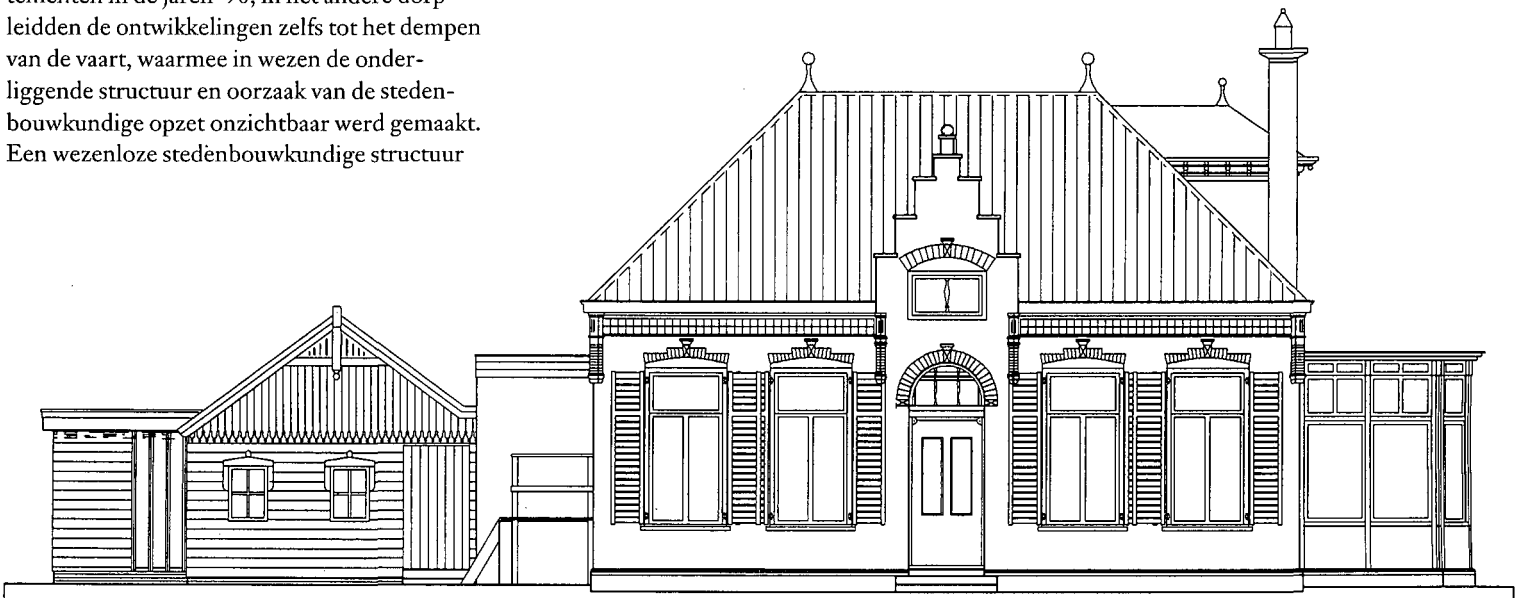
Tot vandaag toe is het beeld dat Erica aan beide zijden van de Verlengde Hoogeveensche Vaart toont, in de laatste halve eeuw nauwelijks veranderd. In het gedeelte rond de Ericase brug geldt dat evenzeer als voor de rest van het kanaal.

Het was dan ook een zaak van grote zorg, dat zich in het jaar 2000 ontwikkelingen aandienen die dat ongeschonden dorpsgezicht zodanig zouden aantasten dat ook Erica meegesleurd werd in een proces van vervlakking en uniformering. Juist het gebied rond de brug is een heel belangrijk beeldbepalend deel van het dorp en een opvallend gaaf voorbeeld van een veenkoloniale nederzetting. De aanzienlijke woningen op die plek getuigen van de maatschappelijke verhoudingen in de ontstaanstijd van het dorp. De rijke verveners woonden op de mooiste plaatsen, in wat toen het centrum van bedrijvigheid was, rond de brug en dicht bij de sluis.

De architectuur van deze panden contrasteerde duidelijk met die van de arbeiderswoningen. Alleen de grote boerderijen, waarvan er in Erica ook nog voorbeelden bewaard zijn, konden zich in aanzien meten met deze gebouwen.

Een van die directeurswoningen nu werd gekocht door een woningstichting, *Inter Pares* uit Schoonebeek. Deze woningstichting was van plan om op de plaats van de woning, die op een ruime kavel ligt, 24 seniorenappartementen

**Restauratieplan van de voorgevel.
Tekening Astrid Siemer.**

Havenstraat 2 te Erica.

in drie of vier lagen te bouwen. Het bestemmingsplan uit 1995 gaf daar alle ruimte voor.

Actie Heemschut

Op dit moment pas kwam Heemschut in actie. Achteraf kunnen we stellen dat in 1995 al op het bestemmingsplan gereageerd had moeten worden. Dat toont weer eens aan hoe belangrijk het is om bestuurlijke ontwikkelingen goed in de gaten te houden. Eigenlijk liepen we met onze actie achter de feiten aan. We hadden juridisch gezien geen been om op te staan in ons protest tegen de voorgenomen sloop. Desondanks zijn we begonnen, allereerst met het opstellen van een bouwhistorische en cultuurhistorische verkenning van de woning en de stedenbouwkundige context. Dat rapport hebben we aan de gemeente Emmen en de woningstichting aangeboden. Tegelijkertijd hebben we de regionale pers van onze actie op de hoogte gesteld. Vanuit deze hoek kregen we veel aandacht. Een uitgebreid bericht in het Nieuwsblad van het Noorden en de Drentse Courant, gevolgd door een reportage op TV-Drenthe en Radio Drenthe. Het gevolg daarvan was dat ook in de plaatselijke politiek, in de gemeenteraad en door de wethouder, positief gereageerd werd.

Bijzondere tegeldecoraties

Eigenlijk was iedereen het erover eens dat het doodzonde was als het huis gesloopt zou worden, vooral toen ook nog eens bleek dat de veelvuldige toepassing van tegeldecoraties in en aan de woning in bepaalde opzichten uniek was. *Jan Pluis*, een autoriteit op het gebied van wandtegels, wist namelijk te melden dat de tegels in het fries onder de dakgoot uniek in Nederland waren. Nergens anders kende hij de toepassing ervan. Deze tegels, van tegelbakkerij *Van Hulst* uit Harlingen, zijn bekend onder de naam *Vogelzangfries*. In de portiek zijn twee andere decors toegepast: de *Landrèruit* en *Horstbladen*. Ze worden gescheiden door een rand tegels met de decornaam *Justitiarand*.

Ook deze tegels zijn zeldzaam. Van de *Horstbladen* bijvoorbeeld is in Drenthe alleen een toepassing in de hal van het Provinciaal Museum bekend.

Er zijn in de rest van Nederland gelukkig nog veel woningen die tot de eclectische stijl van de late 19de eeuw behoren. In Zuidoost-Drenthe, en in het bijzonder in Emmen, zijn er echter nog maar heel weinig voorbeelden van overgebleven. Vanuit architectuurhistorisch standpunt bezien, is de woning weliswaar niet bijzonder uniek, maar in haar verschijningsvorm ondanks de uiterlijke verwaarlozing toch nog zo authentiek – vooral door de vele originele details in de afwerking – dat alleen daarom al bescherming alleszins te verdedigen is. De bijzondere waarde van de tegeldecoraties is daarnaast van zo groot belang, dat de conclusie gerechtvaardigd is dat dit huis een monument is.

Sombere perspectieven

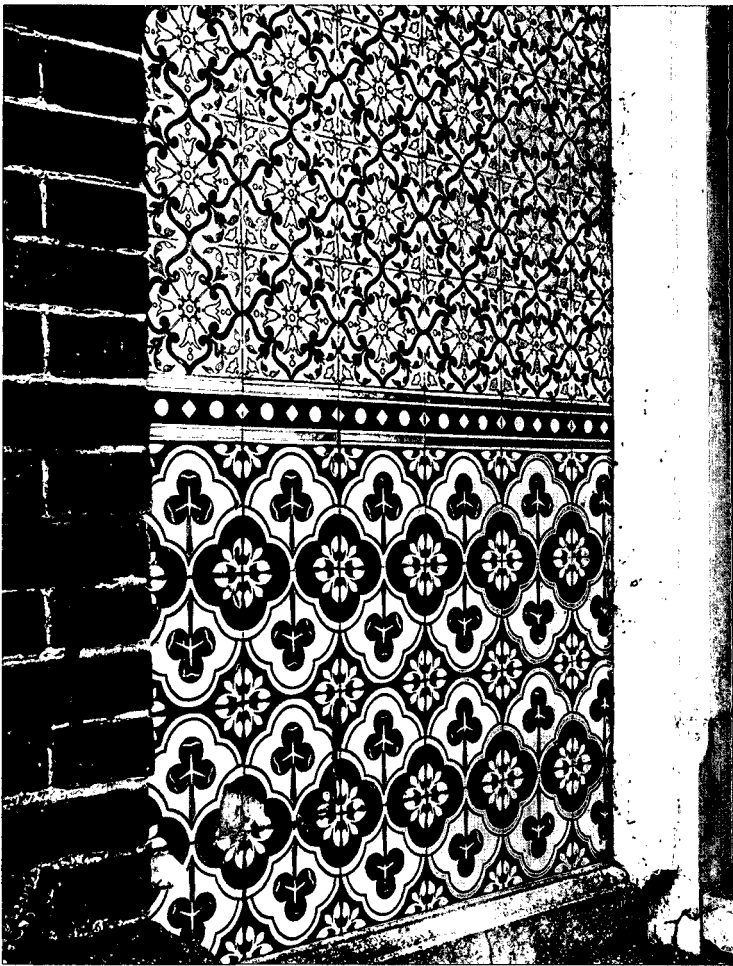
Hoewel de woningstichting Inter Pares bereid was met ons te spreken over eventueel behoud

van het pand, bleken de (financiële) mogelijkheden daartoe eigenlijk niet aanwezig te zijn. De bereidwilligheid van de gemeente Emmen om zich voor behoud in te spannen, bleek ook niet veel uit te kunnen halen. Wel werd heel snel in januari 2001 een voorbereidingsbesluit genomen, maar in diezelfde week werd ook de sloopvergunning aangevraagd. De wethouder, mevrouw *I. Hoogland*, heeft die vergunning nog een half jaar op weten te houden, maar in augustus 2001 moest zij op juridische gronden toestaan dat er gesloopt kon worden.

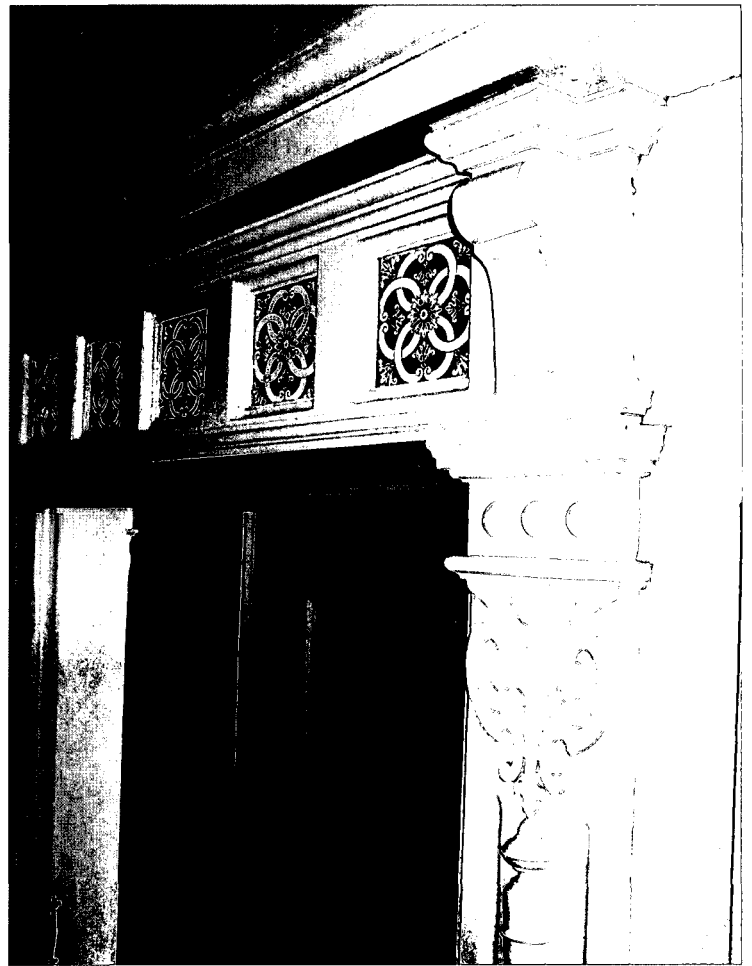
Inmiddels kregen wij versterking in onze actie: de *Stichting Archeologie en Streek*, bekend onder andere vanwege haar succesrijke actie tot behoud van de boerderij de Kleine Scheere bij Coevorden, vroeg in april 2001 de monumen-

Bladzijden uit het modellenboek van tegelbakkerij Van Hulst uit Harlingen met daarin de decors die in Erica zijn toegepast. Foto Jan Pluis.

De portiek is betegeld met, van boven naar beneden, Landrèruiten, een Justitiarand en Horstbladeren. Foto Hans Ladrak.

In het grotendeels nog originele interieur bevat het fries van de kroonlijst boven de schuifdeuren tegels, een zeldzaamheid. Foto Bernard Stikfort.

tenstatus aan bij de Rijksdienst voor de Monumentenzorg. Helaas werd de afhandeling van deze aanvraag zo vertraagd, dat op grond daarvan de sloopvergunning niet meer uitgesteld kon worden. Wel heeft de regioconsulent, mevrouw Y. Attema, zich erg ingespannen voor het behoud, door gesprekken met de betrokken partijen en door de aanvraag voor de monumentenstatus in ieder geval nog door de Raad voor Cultuur te laten beoordelen. De uitslag daarvan was positief, maar kon sloop niet meer verhinderen.

Ook de *Stichting Het Drentse Landschap* heeft zich ingezet, door gesprekken, brieven en aandacht in de pers. Kortom, hoewel de sloop steeds meer onafwendbaar leek en de juridische mogelijkheden daar iets tegen te doen nihil waren, werd er toch steeds weer opnieuw aandacht voor het pand gevraagd en besteedden de media er menig bericht aan.

Zoals helaas vaak het geval is, als een huis lang leeg staat en men denkt dat het toch gesloopt gaat worden, bleek een groep jongeren in de weekends de woning te gebruiken voor allerlei activiteiten die de conditie ervan niet ten goede kwam. Ruiten werden ingeslagen, waaronder twee waardevolle geëtste glazen, binnendeuren ingetrapt en spuitbussen leeggespoten. Gelukkig heeft dit vandalisme niet te lang geduurd, want

onverwacht kwam er een gelukkige wending in het lot van het pand.

Toch behouden

De woningstichting Inter Pares, voor de ontwikkeling van haar plannen aangewezen op samenwerking met een andere woningstichting, die het naastliggende perceel gekocht had, bleek bereid de woning alsnog te verkopen, mede omdat de planvorming van de burens veranderde. De gemeente Emmen had intussen een potentiële koper op het oog, projectbureau DBF, een organisatie die zich bezighoudt met aankoop en exploitatie van industrieel erfgoed in het noorden van het land. Omdat het huis als directeurswoning van de *Friesche Veen Maatschappij* gebouwd is, paste het precies in zijn portefeuille. De beslissing tot aankoop werd snel genomen, er werden hekken om het pand geplaatst zodat het vandalisme gestopt kon worden en onmiddellijk werden de procedures gestart voor restauratie en verbouwing van het pand.

Op een open dag kon de bevolking van Erica een kijkje binnen nemen. Menigeen die aanvankelijk sceptisch tegenover behoud van het huis stond – het huis was aan de buitenkant jarenlang slecht onderhouden –, veranderde

ogenblikkelijk van mening bij het zien van het nagenoeg geheel gave interieur, waarin ook de nodige tegeldecoraties waren toegepast. Het meeste hang- en sluitwerk was nog origineel, evenals de betimmeringen rond de vensters met binnenblinden en vensterbanken, een neo-renaissance omlijsting van de schuifdeuren en de kartonnen platen, versierd met sjablonen tegen de zoldering van de achterkamer. De gemeente Emmen completeert de actie tot behoud van deze woning nu door het bestemmingsplan voor het centrum van het dorp rond de brug zodanig te wijzigen, dat het ensemble beschermd wordt.

De moraal

Wat in het begin haast niet mogelijk leek, blijkt uiteindelijk toch succes te hebben. Toen we met onze actie begonnen, was dat meer uit principe om niet werkeloos toe te zien hoe het cultuurhistorisch erfgoed verder erodeert, dan uit de overtuiging dat de kans van slagen groot was. Moge dit voorbeeld velen inspireren zich vasthoudend in te zetten voor het behoud van ons erfgoed, ook als de kansen erg klein lijken!

Drs. H. Ladrak is lid van de Provinciale Commissie Heemschut Drenthe.